

Slepenkov, IM & Averin JuP 1990, *Osnovy teorii social'nogo upravleni [Fundamentals of the theory of social control]*, Vysshaja shkola publ, Moskov. p. 96–97.

Надійшла до редколегії 11.05.2013 р.

УДК 930.1:001.18

В. Ю. Вощенко

Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка

ФУТУРОЛОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЦИВІЛІЗАЦІЙНОЇ КОНЦЕПЦІЇ А. ТОЙНБІ

Досліджується проблема футурологічного потенціалу цивілізаційної концепції А. Тойнбі. Взаємодія локальних цивілізацій у просторі і часі супроводжується активними процесами глобалізації, що призводять до створення єдиного глобального інформаційного простору. Доведено, що у філософському вченні А. Тойнбі передбачено перехід людства до техногенної цивілізації.

Ключові слова: техногенна цивілізація, локальна цивілізація, традиційне суспільство, глобалізація, постіндустріальна цивілізація.

Філософію історії лаконічно можна визначити як інтерпретацію історичного процесу, тобто множини філософських поглядів, спрямованих на осмислення сутності минулого, його сенсу, процесів і явищ. Історія філософії, у свою чергу, являє собою сукупність думок та ідей різних мислителів від найдавніших часів до сьогодення. З огляду на це, визначаючи прогностичну функцію цивілізаційної концепції А. Тойнбі, варто брати до уваги той факт, що його вчення про цивілізації є цінним надбанням історико-філософської думки, а також має вагомий науковий потенціал для осмислення не тільки минулого, а й теперішнього та майбутнього.

Дослідниця О. Сільвестрова зазначала, що нові соціальні дослідження істотно змінили наші попередні уявлення про різні етапи історії людської цивілізації та її культури. Проте парадокс полягає у тому, що часові дистанції зростають, хронологічні межі розширюються, а самі стародавні цивілізації стають нам ближчими (Sil'vestrova 2008, p. 119) [5, с. 119].

На нашу думку, цивілізаційна концепція А. Тойнбі актуальна для історичних досліджень, котрі пов'язані із глобальною проблемою діалогу цивілізацій в умовах об'єктивної реальності сучасного нам світового простору.

Дана проблема є багатогранним феноменом, що включає у себе політичний, економічний, соціокультурний та інші аспекти міжцивілізаційної взаємодії. Ці процеси зумовлені перш за все інтересами як цілих регіонів, так і окремих країн у контексті розвитку глобалізаційних перетворень, що утворює багаторівневий, складносистемний, різноспрямований характер внутрішніх тенденцій сучасних зв'язків та відносин.

Сучасні філософські дослідження, присвячені цивілізаційному вченню А. Тойнбі, акцентують увагу на різноманітних аспектах становлення, розквіту та занепаду локальних цивілізацій як дискретних одиниць історичного розвитку, їх взаємодії у просторі й часі тощо.

Так, І. Бойченко досліджував філософію історії А. Тойнбі як одного з фундаторів концепції цивілізаційного розвитку. Спираючись на філософські ідеї британського мислителя, український дослідник робить висновки щодо специфічності монадного тлумачення цивілізації, яка полягає у взаємовідокремленості, доцентровості, замкненості окремих соціокультурних утворень, що дає підстави відносити цивілізаційний підхід до нелінійних плюралістичних схем історичної періодизації. Крім того, розуміння цивілізацій як конкретних монад передбачає урахування тієї обставини, що «кожна жива істота не є щось одиничне, а виступає як певна множинність; навіть тією мірою, якою вона нам видається індивідуумом, вона все ж залишається зібранням живих самостійних

істот, які за ідеєю, за сутністю однакові, в явищі ж проте, можуть бути однаковими або схожими, неоднаковими або несхожими» (Civilizacija: struktura i dinamika. Monografija, 2003, p. 43) [8, с. 43].

У контексті дослідження соціально-філософських поглядів на цивілізацію вчення А. Тойнбі аналізує український дослідник В. Шейко. Він зазначає: «У вченні А. Тойнбі просторово-часове поле – та основа, де відбувається зміна станів людського суспільства і таким чином проявляється зміст історії. Крім того, коріння єдності історії полягає у «вічній людині», її родовій природі, яка має такі особливості: свідомість, волевиявлення, розрізнення добра та зла, релігія» (Shejko 2001, p. 10) [9, с. 10]. В. Шейко наголошує також на тому, що А. Тойнбі розумів цивілізацію як розвинене суспільство, яке відрізняється від примітивної спільноти людей. Велику роль для британського філософа відігравала також релігія, котра, на думку А. Тойнбі, істотно впливала на формування духовного світу людини, мистецтво, літературу, уявлення мас, суспільне життя.

Українські дослідники Г. Виноградов і В. Головка вивчали взаємовідносини України та Росії на рубежі XVII – XVIII століть, спираючись на філософське вчення А. Тойнбі щодо «дочірніх» та «пасербницьких» цивілізацій (Vinogradov & Golovko 1997) [1].

Цивілізаційна проблематика А. Тойнбі була предметом дослідження для І. Гончаренка. Автор здійснив пошук закономірностей та рушійних сил історичного розвитку цивілізацій на основі філософського вчення британського мислителя. Він наголошував, що науковий підхід А. Тойнбі хоча й збігається з історизмом у питанні «як це власне сталося», але відрізняється від його бачення засновником цього методу Леопольдом фон Ранке тим, що А. Тойнбі не зупиняється на детальному аналізі відповідних першоджерел, а й активно залучає співставлення як необхідний етап дослідження. Цивілізації вивчаються шляхом порівняльного аналізу із врахуванням впливів (релігійних, філософських, військово-силових, культурних, мовних) (Goncharenko 2008, p. 191) [3, с. 191].

В. Гончаревський зробив спробу визначити співвідношення основоположних категорій філософсько-історичної концепції А. Тойнбі, а також намагався з'ясувати роль вільного вибору індивіда у процесі історії й обґрунтувати свободу волі людини у філософії британського мислителя (Goncharevs'kij 2005) [2]. Дослідник у ході філософського осмислення тойнбіанських ідей зазначав: «Філософсько-історична концепція А. Тойнбі, у контексті світової історіософії, є спробою уявити всесвітньо-історичний процес як цілісність, онтологічна континуїтивність якої визначається

певними смисловими й ціннісними зв'язками, що, у свою чергу, опосередковують рівнодіючий орієнтальний вектор розвитку всього історичного Універсуму» (Goncharevs'kij 2005, p. 37) [2, с. 37].

Отже, у сучасній філософській та історичній науці залишається актуальною проблема цивілізаційного підходу до розуміння соціокультурного розвитку. Ми також обрали дане питання об'єктом нашого дослідження, і тому мета даної статті – у ході системного історико-філософського аналізу цивілізаційного вчення розкрити футурологічне значення схематичного конструкту історії А. Тойнбі.

Цивілізації характеризуються різною принциповою орієнтацією – традиційне суспільство, де основою є традиція, канон життєвого устрою і цілепокладання розвитку, і техногенне суспільство, де головне кредо існування визначається через постійну модернізацію. При дослідженні проблеми міжцивілізаційного діалогу і перш за все виявлення його можливості важливо відзначити глибокі відмінності у суспільному менталітеті всередині кожного типу цивілізацій на основі іманентних особливостей макроцивілізацій Сходу й Заходу у їх діалектичній суперечності.

У свою чергу А. Тойнбі зробив спробу передбачити майбутнє Західноєвропейської та Східноєвропейської цивілізацій. Всесвітній триумф європейської цивілізації зумовлений її суттєвими перевагами. Вона виявилася найбільш економічно ефективним, динамічним, організованим і соціально комфортним суспільством нашого часу. Серед її визначальних особливостей – ефективна та динамічна ринкова економіка, яка базується на приватній власності. Економічна незалежність виробника породила парламентську демократію з розподілом влади та високим статусом вільної людини. Ринок зруйнував імперський устрій, який повсюдно замінюється національними державами європейського типу. Ринкова європейська економіка стимулювала технічний прогрес, сучасне індустріальне виробництво. Ці переваги забезпечують переможну ходу по планеті західноєвропейської цивілізації.

Цивілізації характеризуються різною принциповою орієнтацією – традиційне суспільство, де основою є традиція, канон життєвого устрою і цілепокладання розвитку, і техногенне суспільство, де головне кредо існування визначається через постійну модернізацію. Якщо традиційне суспільство, як правило, є самодостатнім, на кшталт принципу натурального господарства і тому замкнуте саме на собі, то техногенне існує за рахунок зовнішніх джерел власного розвитку: ідеї, ресурси, так звана периферія (сировини і збуту). Даний критерій лежить в основі цивілізаційного поділу світу на Захід та Схід. При дослідженні проблеми міжцивілізаційного діалогу і перш за все виявлення його можливості важливо відзначити глибокі відмінності у суспільному менталітеті всередині кожного типу цивілізацій на основі іманентних особливостей макроцивілізацій Сходу і Заходу у їх діалектичній суперечності.

Сучасний період розвитку суспільства визначається прогресом техногенної цивілізації, яка активно поширюється на нові соціальні простори. Цей тип цивілізаційного розвитку сформувався у європейському регіоні, який ідентифікують із західною цивілізацією. Проте він реалізується у різних варіантах як на Заході, так і на Сході. Тому використовується поняття «техногенної» (постіндустріальної) цивілізації, оскільки її найважливішою ознакою є прискорений науково-

технічний прогрес. Технічні, а потім і науково-технічні революції роблять техногенну цивілізацію динамічним суспільством, викликаючи упродовж життя декількох поколінь радикальні зміни соціальних зв'язків – форм людського спілкування. Потужна експансія постіндустріальної цивілізації на весь світ призводить до її зіткнення із традиційними суспільствами. Деякі з них були поглинені, інші, зазнавши впливу західної технології та культури, зберігали самобутність. А. Тойнбі наводив приклади, коли позитивні явища Західного світу виявлялись негативним надбанням постколоніальних країн (запровадження інституту демократичного правління в африканських країнах здійснило руйнівний вплив на формування політичної системи ряду країн Африки) (Tojnbі 1996a, p. 474) [6, с. 474]. Глибинні цінності техногенної цивілізації формувалися історично, їх передумовами були досягнення культури античності та європейського середньовіччя, які розвинулися в епоху Реформації та Просвітництва і визначили систему ціннісних пріоритетів культури. Людина розумілася як активна істота, яка перебуває в діяльному відношенні до світу. Перетворення та підкорення нею природи було головним в культурі техногенної цивілізації на всіх етапах історії і до сучасності. Перетворююча діяльність розглядається як головне призначення людини. Причому активний ідеал ставлення індивіда до природи поширювався і на сферу соціальних відносин. Особливості техногенної цивілізації передбачають можливість особи включитися в різноманітні соціальні товариства і корпорації. Людина стає суверенною особистістю тільки тому, що вона не пов'язана з тією або іншою становою структурою, а може вільно будувати свої стосунки з іншими людьми, впливаючись у різні спільноти, підтримуючи ті чи інші культурні традиції. Пафос перетворення світу зумовлював особливе розуміння влади, сили, панування над природними та соціальними обставинами. Відношення особистісної залежності не домінують в умовах техногенної цивілізації (хоча можна знайти багато ситуацій, в яких панування здійснюється як сила безпосереднього примушування однієї людини іншою) та підлягають новим суспільним зв'язкам. Їх суть визначена загальним обміном результатами діяльності, які набувають форми товару. Влада та панування в цій системі стосунків передбачають володіння та присвоєння речей, здібностей людини, інформації тощо. Важливою складовою в системі здобутків техногенної цивілізації є особлива цінність наукової раціональності, науково-технічного погляду на світ, яка створює впевненість у тому, що людина здатна, контролюючи зовнішні обставини, раціонально, науково будувати природу та соціальне життя.

Не дивлячись на увесь спектр сучасних міжцивілізаційних проблем і протиріч, пов'язаних із геополітичними, геоекономічними і геокультурними інтересами як окремих держав (наприклад, США), так і блоків та співтовариств (наприклад, Європейська спільнота, Організація Ісламського співробітництва (ОІС) та інші), в умовах міжнародних відносин, що глобалізуються, тим не менш існують об'єктивні передумови для позитивного розвитку діалогу між Сходом і Заходом як макроцивілізаціями і відмінними один від одного типами культур.

Ці передумови закладені у самій природі і логіці розвитку цих світових цивілізацій – техногенність, антропоцентричність, раціоналізм, орієнтація на умовну реальність як «система координат» поступу

Заходу, з одного боку, і екофільність, одухотвореність, геоцентричність, ірраціоналізм, орієнтація на безумовну реальність як мотиваційна особливість розвитку Сходу. Означені передумови здатні у сучасному світі перетворитися на взаємодоповнюючі елементи іманентно відмінних макрокультур.

Для реалізації можливості такого позитивного розвитку світової цивілізації варто розглядати дилему взаємодії макроцивілізацій не з позиції парадигми конфлікту – інтересів або цінностей, а з точки зору парадигми взаємовпливу цивілізацій. Досягнення такого «гуманістичного діалогізму» може стати можливим за умови подолання певного соціокультурного егоцентризму, тобто більш позитивного і відкритого підходу один до одного.

При дослідженні питання щодо взаємодії цивілізацій необхідно враховувати дві тенденції цього процесу – глобалізм (у його негативних аспектах для самозбереження і виживання локальних національних цивілізацій) і так званий традиціоналізм – як протидія, протистояння, деяка імунна реакція традиційних східних суспільств на глобалізаційні процеси. Крайньою формою такої конфронтації може бути екстремізм – релігійний, націоналістичний та інші. Ці негативні тенденції властиві як для Заходу, так і для Сходу.

Прагнення до глобалізації в області комунікації та інформації, виробництва, масової культури, системи суспільних цінностей з боку західного суспільства виходить з експансіоністського характеру цивілізації Заходу, що склався історично. Цей цивілізаційний експансіонізм має своє коріння в історії Римської імперії та відновився на новому якісному рівні в інших масштабах у період Великих географічних відкриттів і тривав упродовж декількох століть, включаючи епоху колоніалізму та імперіалізму, коли Схід відіграв роль «периферії» у світовій капіталістичній системі. У зв'язку з цим сучасний процес глобалізації можна розглядати як явище продовження класичного розвитку Заходу на якісно новому рівні внаслідок об'єктивної обумовленості останніх завоювань цивілізації. Це явище стало можливим завдяки досягненню суспільством принципово нового рівня технологізації і інформатизації.

Глобалізація породжує нові тенденції і перспективи для подальшого існування цивілізаційних утворень, виводить їх на якісно новий, прогресивний рівень. Проте варто брати до уваги те, що сучасні процеси глобалізації і бачення А. Тойнбі майбутньої цивілізації дещо різняться за змістом. Британський мислитель вважав, що загальнолюдські духовні й матеріальні цінності, прийнятні для кожного суспільства, поширяться на всі народи, виникне єдина макроцивілізація. Сучасні глобалізаційні процеси відбуваються шляхом поглинання, уніфікації і поширення впливу з боку сильних держав по відношенню до слабких.

А. Тойнбі у ході аналізу проблеми щодо психологічних наслідків контактів між сучасними одна одній цивілізаціями передбачив глобальні зрушення: «Сьогодні увесь світ оплутаний мережею західних технологій – військовою і цивільною. Це об'єднання людства визначило драматичну долю інших суспільств. Західне суспільство, а також вестернізовані або частково вестернізовані суспільства охоплюють не більше ніж чверть усього людства. Три чверті людства – це селянство з рівнем технології кам'яного віку. Полярні протилежності представлені надпромисловими західними країнами, з одного боку, і Китаєм – з іншого» (Тойнбі 1996а, р. 487)

[6, с. 487].

Британський мислитель наголошував на тому, що ультразахідний і китайський способи життя потенційно саморуйнівні. Перший – вибухонебезпечний; другий (мається на увазі традиційний китайський спосіб життя) – окам'янів. Вони несуть у собі неминуче для долі людства. Якщо сучасне домінує Західне суспільство буде тривати, що найбільш вірогідно у світлі останніх подій, а отже буде тривати і процес об'єднання і злиття культур, то можливо, західний динамізм поєднається з китайською стабільністю у збалансованих пропорціях, а це у свою чергу призведе до появи нового способу життя, котрий не позбавить людство можливості вижити, проте гарантує йому добробут. А. Тойнбі писав: «...людство не зможе досягти політичної і духовної єдності, якщо піде західним шляхом. У той самий час цілком очевидна необхідність об'єднатися, оскільки у наші дні єдина альтернатива миру – самознищення, до чого підштовхує людство гонка ядерних озброєнь, вичерпне виснаження природних ресурсів, забруднення навколишнього середовища і демографічний вибух» (Тойнбі 1996а, р. 488) [6, с. 488]. У підсумку А. Тойнбі зазначав, що «навіть якщо китайський або будь-який інший незахідний народ зможе вдало поєднати сучасний західний динамізм із традиційною стабільністю, все одно знайдуться ті, хто не погодиться іти на компроміси. Історія свідчить, що відокремлена меншість, як правило, виявляється спочатку занадто малочисельною і слабкою, щоб стати перешкодою на шляху синтезування нового, того, що визнається вирішальною більшістю. Історія попереджає також, що у майбутньому, як і у минулому, утиски і переслідування цих меншин призводять до брутальних і огидних злочинів. Людство потребує єдності, але у середині такої єдності воно повинно дозволити собі наявність розмаїття. Від цього культура його буде лише багатшою» (Тойнбі 1996а, р. 489) [6, с. 489].

На наш погляд, взаємодія цивілізацій може сприяти процесу позитивної глобалізації, коли національні культури, зберігаючи свою унікальність і неповторність, завдяки сучасним технологіям спілкування і обміну інформацією отримують можливість збагачувати себе не примусово, а в міру зростання потребу цьому з боку самого суспільства. Відкриваються можливості міжнародного контакту, запозичення нових, універсальних цінностей (права людини), участі у розв'язанні проблем глобального характеру (екологічних, миротворчих тощо).

При цьому варто мати на увазі, що формування планетарної цивілізації менш за все схоже на просте механічне злиття різних локальних цивілізацій. У дійсності цей процес має більш складну і суперечливу структуру. Найбільш очевидний його аспект – засвоєння суспільствами Сходу й Півдня технологій, економічних, політичних та культурних форм, розроблених західною цивілізацією – Західною Європою і Північною Америкою. Проте за останні десятиліття більш помітним для Заходу стає зростання значення здобутків соціально-економічного і культурного розвитку інших суспільств. Так, для США однією із найважливіших національних проблем є на сьогодні японський виклик, суть якого – явна перевага способів господарської діяльності, котрі з'явилися у результаті поєднання західної технології із культурними традиціями Японії та інших країн Південно-Східної Азії і активно проникають в американську економіку.

Разом із хвилями іммігрантів з африканських та азійських країн у західне суспільство імпортується

проблеми «третього світу». Породжений імміграцією процес маргіналізації ставить перед цими країнами завдання інтеграції різномірних етнокультурних компонентів у єдиний і разом із тим новий плюралістичний соціум.

Далеко ще не оцінена у повній мірі та роль, котру відіграє культурний та етнічний досвід східних цивілізацій у пошуках виходу з духовної кризи західного «суспільства споживання», у процесі становлення нової системи «постматеріальних цінностей». Таким чином, не лише західний вплив поширюється на Схід та Південь, але і західна цивілізація формує – у різних своїх аспектах – принципово нові якості і тенденції, породжені процесом її взаємообміну з іншими суспільствами.

Дослідник Г. Дилігенський вважав, що на сьогодні відбувається поступове становлення антропогенної цивілізації. Її визрівання і поширення у глобальних масштабах не буде ані прямолінійним, ані спокійним еволюційним процесом. Вона має подолати опір попередніх цивілізацій, особливо техногенної, ще досить сильної в усіх існуючих суспільствах, рецидиви агресивного націоналізму, класових та інших традиційних конфліктів. Багатьом суспільствам доведеться пройти гостродраматичний період одночасного засвоєння досягнень техногенної і переходу до антропогенної цивілізації (Diligenskij 1993, p. 61) [4, с. 61].

Механізми становлення цієї антропогенної цивілізації уточнює С. Рашковський: по-перше, здобутки, надбання, цінності, народжуючись і визріваючи у конкретних цивілізаціях, мають властивість універсалізації і глобалізації упродовж століть, десятиліть, а також у періоди критичних років всесвітньої історії. По-друге, великі історичні спільноти, включаючи у себе моменти унікальної культурної пам'яті, просторово-часової і організаційної відокремленості, взаємодіяли між собою, вдавалися до запозичення нововведень, асимілювали інші етнокультурні потоки або забезпечували їм анклавний статус. Тому для розуміння нинішнього глобального світу важливо вивчати не лише цивілізації, котрі влилися у сучасний постіндустріальний контекст, а й ті, котрі історично «зірвалися» і припинили своє існування. По-третє, маючи локальні ядра, соціокультурні утворення здобували діаспорні інфраструктури, що призводило до просторового і змістовного їх розвитку, а також до зародження і становлення нових цивілізаційних та субцивілізаційних спільнот. По-четверте, глобалізація, долаючи національні бар'єри, вводить спадщину світових цивілізацій у новий всесвітньо-історичний контекст. По-п'яте, складна діалектика цивілізаційного і постцивілізаційного (глобального) в історичному досвіді людства ставить нові аспекти у пізнанні проблематики людського виживання в історії, пристосування до нових суворих умов техногенного суспільства.

Проте найголовнішою проблемою у прогресуючому світі є сама людина, на що з геніальною прозорливістю указав А. Тойнбі.

Світові війни, деколонізація, соціальні революції ХХ століття супроводжувалися науково-технічним прогресом, котрий здійснив величезний вплив на свідомість людей. А. Тойнбі чітко виокремив позитивні і негативні наслідки цього явища. До перших належать вагомим досягненням в авіації, що забезпечило можливість швидкого пересування на далекі відстані, успіхи у медицині, які дали змогу подовжити життя людей за допомогою різноманітних складних хірургічних операцій і трансплантації внутрішніх органів, винайдення нових

ліків від багатьох хвороб, технології очищення питної води, використання мінеральних добрив у сільському господарстві, корисних бактерій у харчовій промисловості тощо. Проте, як зазначав А. Тойнбі, науково-технічна революція – це продукт діяльності людського інтелекту, котрий не завжди співпадає із моральними цінностями. Численні здобутки у розвитку науки і техніки мали чимало негативних та небезпечних проявів. По-перше, удосконалення видів транспорту призвело до зростання кількості аварій та масового каліцтва і загибелі людей; по-друге, винахід нових ліків супроводжувався поширенням синтетичних наркотиків; по-третє, успіхи у бактеріології призвели до появи бактеріологічної зброї; по-четверте, використання атомної енергії поставило під загрозу життя на планеті. Ці явища зумовлюють наявність глобальних проблем сучасної цивілізації, а людина відіграє при цьому найголовнішу роль. Як зазначав А. Тойнбі, «... ворог людини – не смерть. Людина є останній і найхитріший свій ворог – хитріший від смерті, хитріший за віруси, хитріший, ніж бактерії, хитріший, ніж саблезубі тигри» (Toynbi 1996b, p. 385) [7, с. 385]. Філософ констатував наявність у людській свідомості «моральної прірви», котра викликала потребу у зверненні до «інституційної релігії» та «інституційної освіти». Це зрештою призведе до появи людини нового типу, яка пристосована до життя у умовах єдиного глобального інформаційного простору. На сьогодні ми є свідками динамічних зрушень світового масштабу, які призводять до якісно нової взаємодії між окремими культурами та цивілізаціями.

Таким чином, підбиваючи підсумки, зазначимо, що будь-яка філософська ідея чи концепція є квінтесенцією суспільної свідомості конкретної епохи. ХХ століття породило низку соціально-культурологічних напрямів і течій, серед яких визначне місце належить філософії історії А. Тойнбі. Цивілізаційна концепція розуміння історичного розвитку, котра ґрунтується на принципах самобутності та унікальності розвитку окремих соціокультурних утворень й визначає полілінійність шляхів суспільного поступу, сформувалася під впливом глобальних подій і явищ, котрі призвели до корінних змін у свідомості людини. Означена парадигма забезпечує глобальне бачення історії суспільства, яке включає об'єктивний і суб'єктивний (історико-антропологічний) її аспект, тобто забезпечує багатофакторний підхід до дослідження історичного процесу. Футурологічне значення цивілізаційної концепції А. Тойнбі полягає у геніальному передбаченні глобальних зрушень сучасності та проблем, які є наслідками цих процесів.

Подальші дослідження ми плануємо присвятити питанням збереження культурної ідентичності окремих народів в епоху глобалізації; особливостям феномену «позитивної глобалізації»; наслідкам взаємодії сучасних локальних цивілізацій у просторі і часі та взаємообміну культурно-історичним досвідом.

Бібліографічні посилання

1. Виноградов Г. Росія та Україна на рубежі XVII – XVIII століть: відносини «дочірньої» і «пасербицької» цивілізації (в контексті концепції А. Тойнбі) / Г. Виноградов, В. Головки // Нива знань. – К., 1997. – № 4: Україна і Росія: досвід історичних зв'язків та перспективи співробітництва. – С. 163–166.
2. Гончаревський В. Парадокс і гармонія філософсько-історичних поглядів А. Тойнбі / В. Гончаревський // Збірник наукових праць / Харківський національний університет імені Г. Сковороди. Серія «Історія та географія». – 2005. – Вип. 18. – С. 36–41.
3. Гончаренко І. Формування цивілізацій А. Тойнбі у

сучасному прочитанні / І. Гончаренко // Актуальні проблеми міжнародних відносин. Випуск 75 (Частина II). – 2008. – С. 190–199.

4. Дилигенский Г. «Конец истории» или смена цивилизаций? / Г. Дилигенский // Цивилизация. – 1993. – Вып. 2. – С. 44–62.

5. Сільвестрова О. Філософський аспект поняття «штучна історія» / О. Сільвестрова // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Розділ II. Соціальна філософія та філософія історії. – 2008. – № 12. – С. 118–122.

6. Тойнби А. Постижение истории: Пер. с англ. / Сост. Огурцов А. П.; Вступ. ст. Уколовой В. И.; Закл. ст. Рашковского Е. Б. – М.: Прогресс, 1996. – 608 с. (Историческая библиотека).

7. Тойнби А. Цивилизация перед судом истории: Сборник / А. Тойнби. Пер. с англ. – М.: Изд. гр. «Прогресс»: «Культура». – СПб: «Ювента», 1996. – 480 с. – (Историческая библиотека).

8. Цивілізація: структура і динаміка. Монографія за загальною редакцією І. Бойченка. – К.: Купріянова, 2003. – 445 с. (Інститут філософії імені Г. Сковороди Національної академії наук України, Київський інститут бізнесу та технологій, Київський національний університет імені Т. Шевченка).

9. Шейко В. Історико-філософські аспекти феномену «цивілізація» (огляд літератури) / В. Шейко // Вісник Харківської державної академії культури. – 2001. – Вип. 6. – С. 4–24.

Вошенко В. Ю. Футурологический потенциал цивилизационной концепции А. Тойнби

Исследуется проблема футурологического потенциала цивилизационной концепции А. Тойнби. Взаимодействие локальных цивилизаций в пространстве и времени сопровождается активными процессами глобализации, которые приводят к созданию единого глобального информационного пространства. Доказано, что в философском учении А. Тойнби предусмотрен переход человечества к техногенной цивилизации.

Ключевые слова: техногенная цивилизация, локальная цивилизация, традиционное общество, глобализация, постиндустриальная цивилизация.

Voschenko V. Potential of future of civilization concept by A. Toynbee

The civilizational paradigm of social development is based on principles of its specific ways of historical changes. Civilization in philosophy of A. Toynbee characterized a special type of companies, arising at a certain stage of social development, when there is a transition from the primitive state of the first societies; they cover a large area, unite a large number of people and are able to conquer and assimilate other social organisms. It is proved, that the modern period of development of society is determined by the progress of civilization, which is widely spread on the new social space. This type of civilization development was formed in the European region, who identify with Western civilization. A. Toynbee cited examples when the positive elements of the Western world were negative heritage of post-colonial countries. The underlying values of the technogenic civilization were formed historically, their preconditions were achieve the culture of antiquity and of the European middle ages, which have developed in the era of the Reformation and the Enlightenment, and defined a system of priority values of culture. The man was understood as the active substance, which is active in relation to the world. Transformation and the conquest of her nature was the main in the culture of technogenic civilization at all stages of the history and contemporary. Peculiarities of technogenic civilization provide for the possibility of persons involved in

various social societies and corporations. A man becomes a sovereign person only because it is not connected with one or another class structure, and can freely build its relations with other people, merging the different communities, supporting those or other cultural traditions. An important component in the system of the achievements of the technogenic civilization is the special value of scientific rationality, scientific-technical point of view on the world, which creates confidence in the fact that man is capable of rational, scientific build the nature and social life. The author of the article defines the prognostic potential of civilization concept A. Toynbee, which manifests itself in anticipation of the transition of humankind to a single new civilization. English thinker of the predicted global changes in society, which are radically transform the world.

Keywords: technogenic civilization, local civilization, traditional society, globalization, post-industrial civilization.

References

Civilizacija: struktura i dinamika 2003 [Civilization: structure and dynamics], Kyiv.

Dilignskij, G 1993, '«Konec istorii» ili smena civilizacij?' [The End of History, or a change of civilizations?], *Civilizacija [Civilization]*, Vol. 2. pp. 44–62.

Goncharenko I 2008. 'Formuvannja civilizacij A. Tojnbi u suchasnomu pročitanni?' [Formation of civilizations Toynbee in today's reading], *Aktual'ni problemi mizhnarodnih vidnosin [Current problems of international relations]*, Vipusk 75 (Chastina II). pp. 190–199.

Goncharevs'kij, V 2005, 'Paradoks i garmonija filosof's'ko-istorichnih pogljadiv A. Tojnbi' [The Paradox and the harmony of philosophical and historical views of Arnold Toynbee], *Zbirnik naukovih prac', Harkivs'kij nacional'nij universitet imeni G. Skovorodi. Serija «Istorija ta geografija» [Kharkiv National University named after pans. Series «History and geography»]*. Vip. 18. pp. 36–41.

Shejko, V 2001, 'Istoriko-filosofs'ki aspekti fenomenu «civilizacija» (ogljad literaturi)' [Historical and philosophical aspects of the phenomenon of «civilization» (review)], *Visnik Harkivs'koj derzhavnoj akademii kul'turi [Bulletin of the Kharkiv State Academy of Culture]*. Vol. 6. pp. 4–24.

Sil'vestrova, O 2008, 'Filosofs'kij aspekt ponjattja «stuchna istorija»' [The philosophical aspect of the concept of «fake history»], *Naukovij visnik Volins'kogo nacional'nogo universitetu imeni Lesi Ukrainki. Rozdil II. Social'na filosofija ta filosofija istorii [Scientific Bulletin of the Volyn National University of Lesya Ukrainian. Section II. Social philosophy and philosophy of history]*. № 12. pp. 118–122.

Tojnbi, A 1996a, *Postizhenie istorii [A Study of History]*, Progress publ, Moskov.

Tojnbi, A 1996b, *Civilizacija pered sudom istorii: Sbornik [Civilization on Trial stories: Collection]*, Progress publ, Kul'tura publ, Moskov.

Vinogradov, G & Golovko, V 1997, 'Rosija ta Ukrayina na rubezhi XVII – XVIII stolit': vidnosini «dochim'oyi» i «paserbnic'koyi» civilizaciji (v konteksti koncepcii A. Tojnbi)' [Russia and Ukraine at the turn of the XVII – XVIII centuries: the relationship «daughter's» and «stepdaughter's civilization» (in the context of Arnold Toynbee)], *Ukrayina i Rosija: dosvid istorichnih zv'jazkiv ta perspektivi spivrobitnictva [Ukraine and Russia: the experience of the historical relations and prospects for cooperation]*, vol. 4, pp. 163–166, Niva znan' publ, Kyiv.

Надійшла до редколегії 12.05.2013 р.